

STUDIJA ZEMLJE:
SRBIJA

**Balkan
Smugg**

Illegal Trade of Tobacco Products:
Smuggling along the Balkan Route

Ekonomski institut, Zagreb

Trg Dž. F. Kenedija 7
10000 Zagreb, Croatia

AUTORI

Jelena Budak
Goran Buturac
Davor Mikulić
Edo Rajh
Sunčana Slijepčević

DIZAJN

Vladimir Sukser

TEHNIČKI UREDNIK

Vladimir Sukser

PREVOD I LEKTURA

Sinonim Translations

ANKETA

Hendal d.o.o.

Stavovi izraženi u ovoj studiji stavovi su autora i ne odražavaju neophodno stavove Ekonomskog instituta, Zagreb. Ova studija je deo istraživačkog projekta 'Ilegalna trgovina duvanskim proizvodima: krijumčarenje duž balkanske rute' koji je finansirao PMI IMPACT – globalna grant inicijativa kompanije Filip Moris Internešenel (PMI) za potporu projektima posvećenima borbi protiv ilegalne trgovine i povezanih krivičnih dela. Autori su proveli ovo istraživanje potpuno samostalno u odnosu na PMI. Stavovi i mišljenja izraženi u ovom dokumentu pripadaju autorima i ne odražavaju neophodno stavove PMI-ja.

Sadržaj

Ključni nalazi	2
1. Uvod	4
2. Pušačke navike	5
3. Navike kupovine: legalna ili siva tržišta	7
4. Dostupnost cigareta i rezanog duvana na sivom tržištu	10
5. Postojeće sivo tržište	12
6. Cenovna osetljivost nezakonite potrošnje duvanskih proizvoda	14
7. Internacionalna trgovina duvanskim proizvodima	16
8. Rad na crno	20
9. Neprihvatljivost određenih praksi u nezakonitoj trgovini duvanom	22
10. Percepcija i mišljenje javnosti o sivom tržištu	23
Dodatak	25

Ključni nalazi

- Od 37 odsto odrasle populacije pušača u Srbiji, čak 91 odsto puši fabrički proizvedene cigarete, a 12 odsto kupuje rezani duvan za motanje i samostalno punjenje cigareta. 93 odsto pušača kupuje duvanske proizvode u ovlašćenim prodavnicama, a 6,5 odsto na sivom tržištu.
- Osam od deset kupaca na sivom tržištu kupuje rezani duvan; to čini rezani duvan najvećim nezakonitim duvanskim proizvodom u Srbiji. 25 odsto pušača koji kupuju na sivom tržištu kupuju fabrički proizvedene cigarete.
- Srpski pušači su se prebacili na sivo tržište duvanskih proizvoda otkad su cigarete postale skuplje [61 odsto] i otkad je počela ekonomska kriza [23 odsto]. Za njih 96 odsto, glavni razlog za kupovanje duvanskih proizvoda na sivom tržištu je povoljna cena.
- Dve trećine kupaca bi zamenilo svoje konzumiranje rezanog duvana sa sivog tržišta ako bi se njihov životni standard poboljšao, a polovina bi se prebacila na legalno tržište ako bi se smanjila cena legalnih cigareta. Cenovna dostupnost legalnih duvanskih proizvoda bi motivisala pušače za izadu sa sivog tržišta, inače će, dokle god postoji, sivo tržište biti omiljeno mesto kupovine za većinu pušača uključenih u nezakonitu trgovinu u Srbiji. Međutim, veća kazna bi sprečila 11 odsto pušača da nastave kupovati na sivom tržištu.
- Sedam od deset kupaca na sivom tržištu bi tražili novo mesto za kupovinu unutar sivog tržišta, ako zbog nekog razloga ne mogu da kupe nezakonite duvanske proizvode na njihovom uobičajenom mestu.
- Uobičajene tačke kupovine i preprodavača na sivom tržištu su na ulici [75 odsto]. Jedan od deset kupaca na sivom tržištu kupuje od prijatelja i poznanika. Pošto 99,7 odsto svih pušača kupuje u zemlji, može se reći da sivo tržište duvanskih proizvoda dobro funkcioniše u Srbiji, čak i za svakodnevne kupovine. Kako bi stvorili zalihe, većina pušača dosta često posećuje sivo tržište: barem jednom nedeljno ili češće, a 17 odsto pušača kupuje na dnevnoj bazi.
- Cenovna dostupnost cigareta i rezanog duvana na sivom tržištu nije se promenila u zadnje dve godine, po mišljenju otprilike polovine kupaca. Povećana dostupnost rezanog duvana bolje se percipira u poređenju sa povećanom dostupnosti cigareta na sivom tržištu. Zato postoje neke indikacije o trendu povećanja ponude rezanog duvana na sivom tržištu.
- Pošto je Srbija proizvođač i neto izvoznik duvanskih proizvoda, 99,7 odsto pušača kupuje duvanske proizvode u Srbiji.

- Cigarete predstavljaju 83 odsto celokupnog srpskog izvoza duvana, a sirovi duvan 60 odsto izvoza duvana. Izvoz u Japan i Hong Kong u Kini čini više od 23 odsto srpskog izvoza duvana, dok 20 odsto uvezenog duvana dolazi iz Rusije, što potvrđuje da glavni srpski partneri za trgovinu duvanom većinom dolaze izvan Evropske unije.
- Sivo tržište i rad na crno usko su povezani, a anketa nam je omogućila procenu ponude i potražnje rada na crno u Srbiji. Oko 9 odsto ispitanika kupilo je proizvode koji su, kako oni pretpostavljaju, proizvedeni radom na crno. Gotovo 4 odsto ispitanika plaćeno je za rad na crno u zadnjih 12 meseci. U Srbiji je mlađa, bolje obrazovana populacija više naklonjena učestvovanju u radu na crno i na strani ponude i na strani potražnje.
- Za veliku većinu građana Srbije (oko 80 odsto) transakcije na sivom tržištu duvanskih proizvoda su neprihvatljive zloupotrebe. Kupovina duvanskih proizvoda na sivom tržištu nije prihvatljiva za 72 odsto građana.
- Sedam od deset osoba u Srbiji se slaže da sivo tržište duvanskih proizvoda uzrokuje znatnu štetu za državni budžet. Prema mišljenju 73 odsto građana, krijumčarenje duvanskih proizvoda je ključan deo organizovanog kriminala i svaka šesta osoba misli da sivo tržište duvanskih proizvoda uzrokuje povećanje drugih oblika kriminala.

1. Uvod

Nezakonita trgovina, sivo tržište i krijumčarenje duvana prisutni su u balkanskom regionu već dugo vremena. Istraživački projekat **ilegalna trgovina duvanskim proizvodima: krijumčarenje duž balkanske rute (BalkanSmugg)**, koje je finansirala inicijativa PMI IMPACT i implementirao Ekonomski institut, Zagreb od jula 2017. do septembra 2019., procenjuje ilegalnu trgovinu cigareta i drugih duvanskih proizvoda u sedam zemalja duž balkanske rute krijumčarenja.

Specifični cilj projekta je proizvesti snažne dokaze bazirane na ilegalnoj trgovini duvana u Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Srbiji, Crnoj Gori, Severnoj Makedoniji i Kosovu. Stoga jezgru ovog istraživanja predstavlja anketna procena o stavovima pušača i praksi kupovine cigareta na sivom tržištu i mišljenju građana o ilegalnoj trgovini cigaretama i drugim duvanskim proizvodima. U 2018. smo proveli anketu s 3.000 ispitanika po zemlji, sveukupno 21.000 ispitanika u regionu.

Studija zemlje BalkanSmugg: Srbija predstavlja ključne nalaze koji se tiču Srbije kao jedne od interesnih zemalja. Ona objašnjava navike i prakse pušača o kupovanju cigareta i rezanog duvana, uključujući i iskustvo kupovine duvanskih proizvoda na sivom tržištu. Uvid u karakteristike sivog tržišta, tipični kupljeni „paket“ i kako pušači ocenjuju kvalitet i dostupnost proizvoda pruža vredne informacije iz prve ruke.

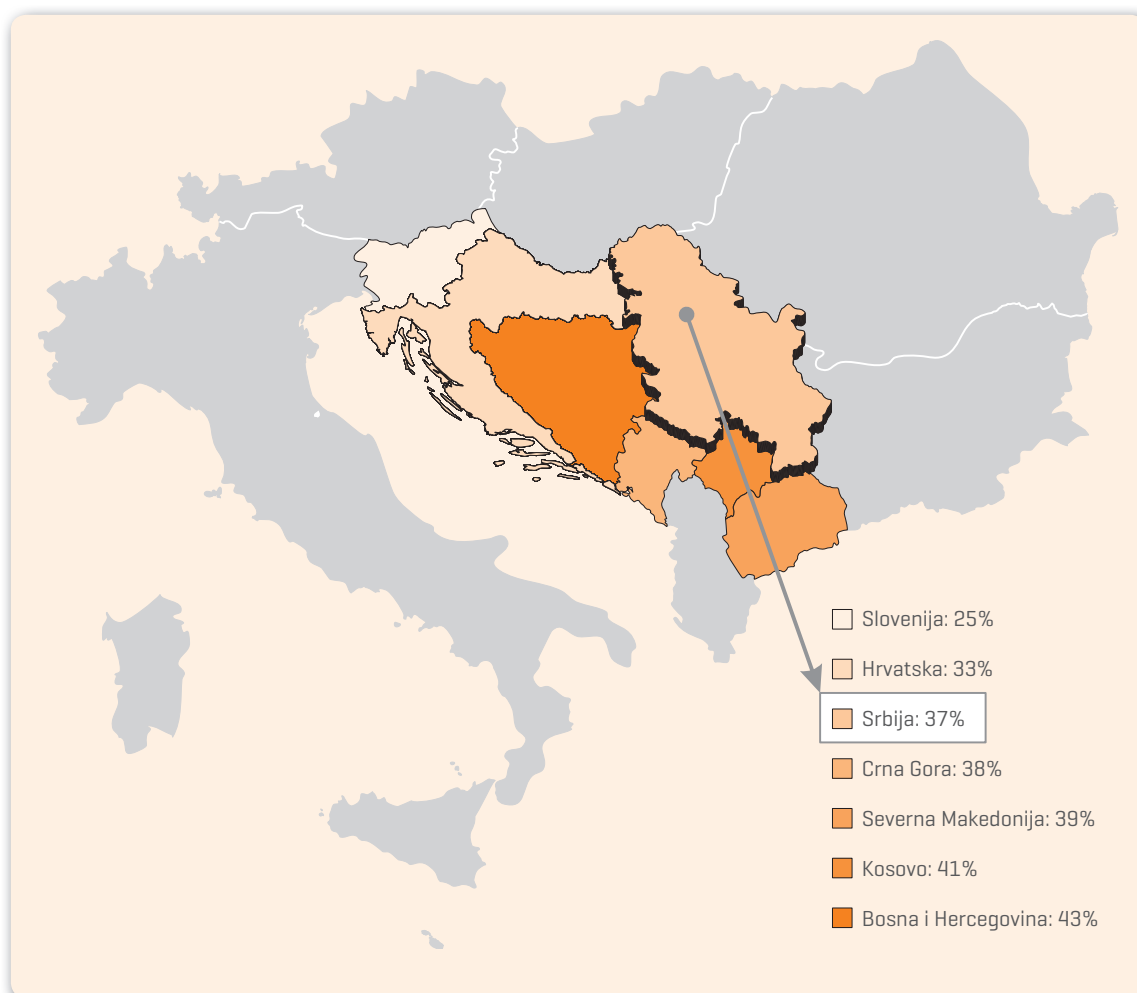
Studija istražuje javno mišljenje o prihvatljivom ponašanju povezanom sa nezakonitom trgovinom cigaretama i duvanskim proizvodima i percepciji koja se tiče njihovih negativnih efekata, što čini BalkanSmugg projekat prvom obimnom studijom crnog tržišta ilegalne trgovine cigaretama i drugim duvanskim proizvodima u balkanskom regionu koji se dotiče problema s perspektive i građana i potrošača duvana.

Rezultati predstavljeni za Srbiju takođe su upoređeni sa drugim posmatranim zemljama da bi se dobio regionalni kontekst nalaza.

Nadamo se da će kreatori politika i zainteresovane strane uključene u ovaj projekat smatrati rezultate podsticajnim i korisnim u borbi protiv ilegalne trgovine. Krajnja svrha ove studije je podizanje svesti o štetnosti ilegalne trgovine cigaretama i drugim duvanskim proizvodima u Srbiji.

2. Pušačke navike

Figure 2.1. **Rasprostranjenost pušenja po zemlji**

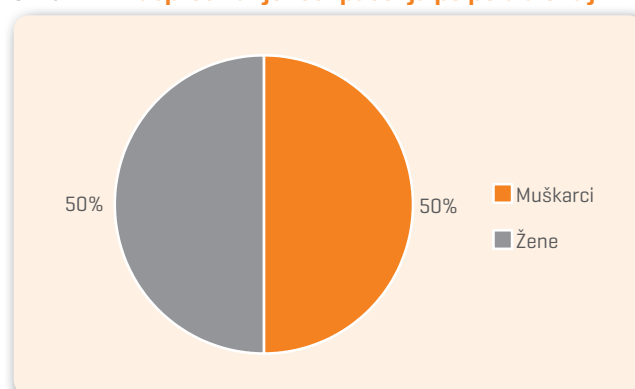
Izvor: podaci iz ankete.

Rasprostranjenost pušenja u Srbiji je 37 odsto.

- Podaci iz ankete pokazali su da pušači čine 37 odsto odrasle populacije u Srbiji (slika 2.1.) To je malo iznad proseka svih analizovanih zemalja u regionu gde je rasprostranjenost pušenja među ispitanim osobama starijim od 18 godina 36 odsto.
- Rasprostranjenost pušenja u Srbiji je tačno ravnomerno raspoređena po polu pušača. 50 odsto su muškarci, a 50 odsto su žene (slika 2.2.).
- Daleko najpopularniji duvanski proizvod u Srbiji su fabrički proizvedene cigarete (slika 2.3.). 12 odsto pušača koristi rezani duvan za motanje ili punjenje vlastitih cigareta. Druge duvanske proizvode, kao što su cigare, cigarilos, lule itd. koristi manje od 3 odsto pušača.
- **Udio pušača cigareta u Srbiji (91 %) je iznad regionalnog proseka (88).**

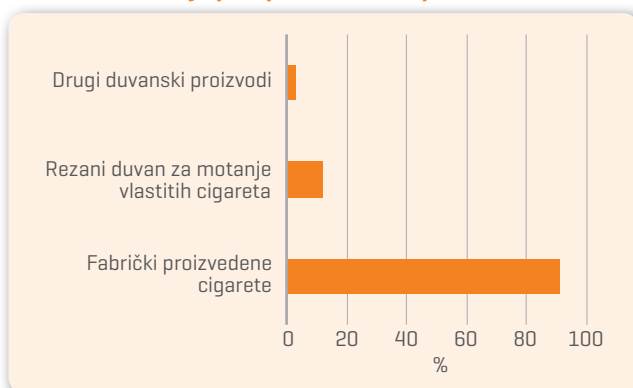
Slika 2.2. **Rasprostranjenost pušenja po polu u Srbiji**

Pušači u Srbiji su ravnomerno muškarci i žene.

Izvor: podaci iz ankete.

Slika 2.3. **Pušenje po tipu duvanskih proizvoda**

Više od 90 odsto pušača koristi fabrički proizvedene cigarete.

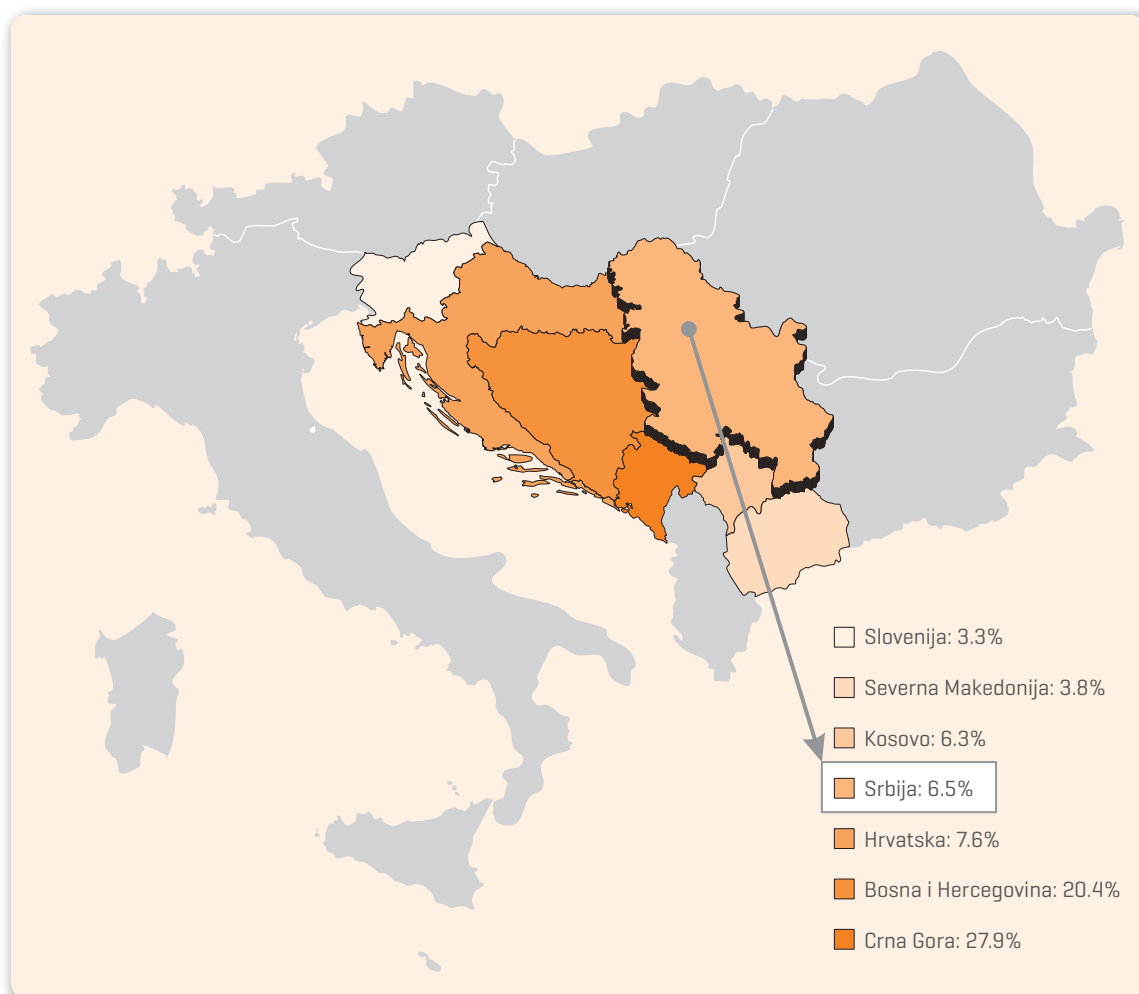
Napomena: višestruki odgovori. U procentu pušača.
Izvor: podaci iz ankete.

3. Navike kupovine: legalna ili siva tržišta

- Pušači u Srbiji pretežito kupuju duvanske proizvode u ovlašćenim prodavnicama. Procenat od 6,5 odsto pušača koji kupuju svoje duvanske proizvode na sivom tržištu je ispod regionalnog proseka od 11 odsto [slika 3.1.].
- **Rezani duvan je glavni proizvod koji se kupuje na sivom tržištu.** Više od 80 odsto pušača koji kupuju svoj duvan na sivom tržištu koristi nezvanične dobavljače kako bi kupili rezani duvan, a 25 odsto kupuje fabrički proizvedene cigarete [slika 3.2.]. Jasno je da neki kupci nabavljaju i cigarete i rezani duvan na sivom tržištu.
- Glavni kanal sivog tržišta u Srbiji gde pušači pretežito kupuju nezakonite duvanske proizvode su ulični preprodavači [75 odsto] i prijatelji i poznanici [10 odsto] [slika 3.3.].
- Kupovina na sivom tržištu je povezana sa cenovnom konkurentnosti duvanskih proizvoda koji su inače dostupni u običnim prodavnicama. Srpski pušači su se prebacili na sivo tržište duvanskih proizvoda otkad su cigarete postale skuplje [61 odsto] i otkad je počela ekonomska kriza [23 odsto], tj. samo zbog ekonomskih razloga [slika 3.4.].
- Ukupno 96 odsto pušača koji kupuju na sivom tržištu tvrdi da **je glavni razlog kupovine na sivom tržištu bolja cena duvanskih proizvoda.**

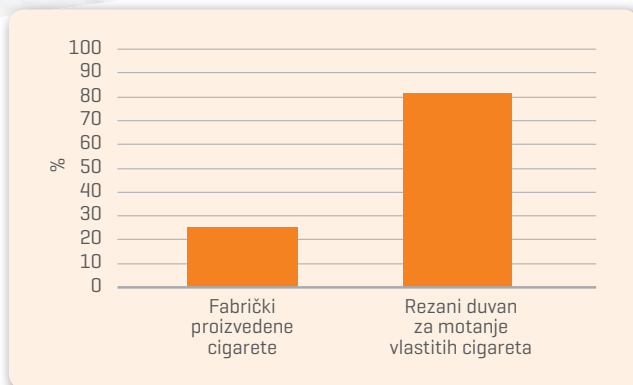
Više od 6 odsto pušača kupuje na sivom tržištu.

Slika 3.1. **Udio pušača koji kupuju na sivom tržištu po zemljama**

Izvor: podaci iz ankete.

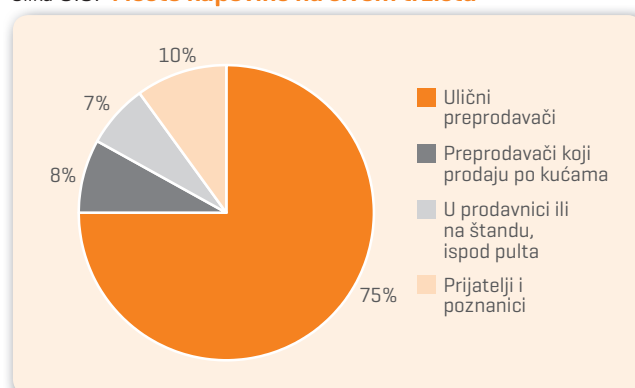
Slika 3.2. **Duvanski proizvodi sa sivog tržišta**

Napomena: višestruki odgovori.
Izvor: podaci iz ankete.

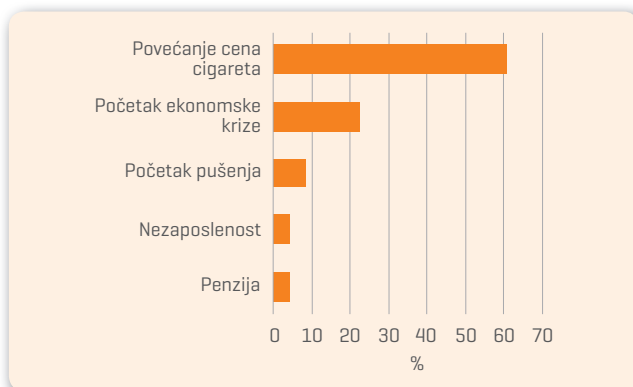
Slika 3.3. **Mesto kupovine na sivom tržištu**

Preprodavači na ulicama snabdevaju tri od četiri kupca na sivom tržištu.

Izvor: podaci iz ankete.

Slika 3.4. **Otkad pušači kupuju duvanske proizvode na sivom tržištu**

Izvor: podaci iz ankete.

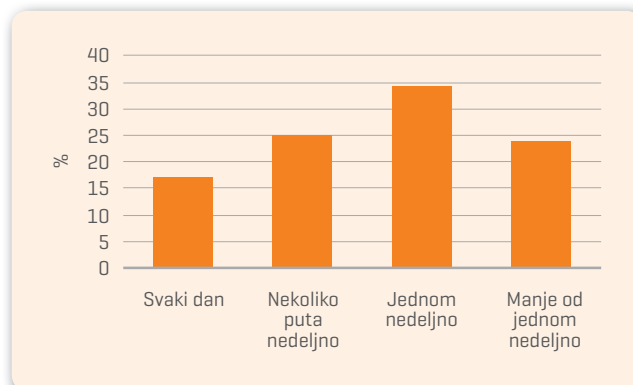
4.

Dostupnost cigareta i rezanog duvana na sivom tržištu

- Većina pušača kupuje na sivom tržištu jednom ili nekoliko puta nedeljno, a 17 odsto kupuje svakodnevno [slika 4.1.]. **Česte transakcije duvanskih proizvoda na sivom tržištu** predstavljaju svakodnevnu rutinu pušača u Srbiji koji se snabdevaju na sivom tržištu.
- Noviji trendovi u dostupnosti cigareta u rezanog duvana na sivom tržištu pokazali su da **više od polovine pušača procenjuje duvanske proizvode kao dostupne na sivom tržištu danas, kao što je bio slučaj i pre dve godine.**
- Pored kupaca koji su dostupnost procenili stabilnom, ima i kupaca koji misle da se dostupnost duvanskih proizvoda povećava, posebice za rezani duvan. Sve u svemu, postoji vrlo mali udeo kupaca koji trenutnu dostupnost cigareta i rezanog duvana na sivom tržištu smatraju manjom nego prije dve godine [slika 4.2.].
- Povećana dostupnost cigareta na sivom tržištu danas u poređenju s onom pre dve godine češće je uočena u regionu nego u Srbiji.
- Povećana dostupnost rezanog duvana na sivom tržištu slično je uočena u Srbiji i u regionu.

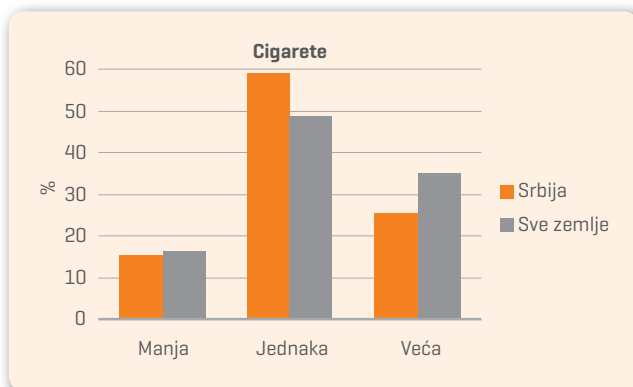
Opaženi trend smanjenja dostupnosti duvanskih proizvoda na sivom tržištu u Srbiji očigledniji je za cigarete nego za rezani duvan.

Slika 4.1. Učestanost kupovine na sivom tržištu

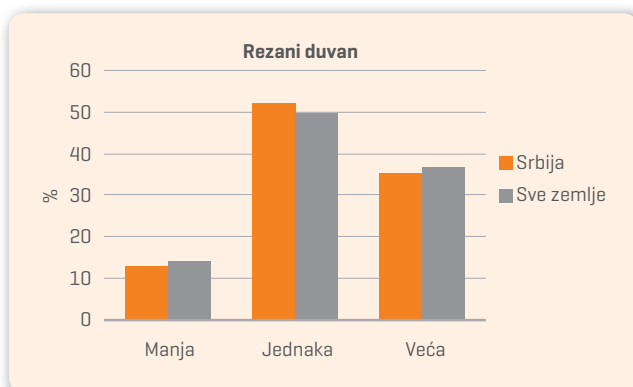
Izvor: podaci iz ankete.

Slika 4.2. Trendovi u dostupnosti duvanskih proizvoda na sivom tržištu

U poređenju sa stanjem od pre dve godine:

25 odsto pušača procenjuje dostupnost cigareta na sivom tržištu većom.

35 odsto pušača procenjuje dostupnost rezanog duvana na sivom tržištu većom.

Broj kupaca koji su percipirali povećanu dostupnost nezakonitih duvanskih proizvoda u Srbiji je ispod onog u ostatku regiona.

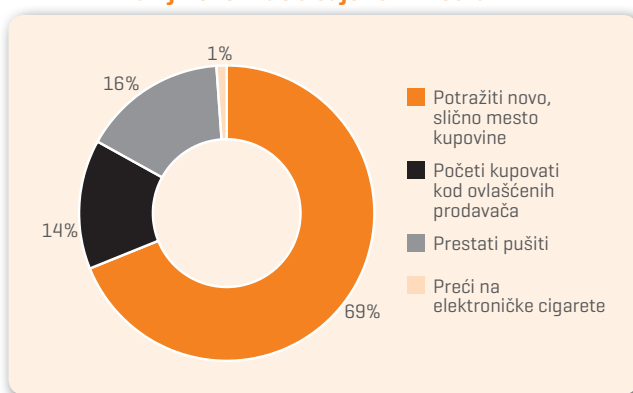
Napomena: U poređenju sa stanjem od prije dve godine.
Izvor: podaci iz ankete.

5. Postojeće sivo tržište

- Kupce na sivom tržištu pitalo se šta bi uradili ako ne bi mogli kupiti duvanske proizvode na njihovom uobičajenom mestu [slika 5.1.]. Gotovo 70 odsto bi potražilo novo mesto za kupovinu unutar sivog tržišta, što znači da će, dokle god postoji, sivo tržište biti preferisano mesto kupovine za većinu pušača uključenih u nezakonitu trgovinu u Srbiji.
- Zanimljivo je da će više pušača [16 odsto] radije prestati da puše, nego da se prebace na legalno tržište duvanskih proizvoda [14 odsto].
- Glavni motivacijski faktori izlaska sa sivog tržišta su pretežito povezani s ekonomskim razlozima: **52 odsto kupaca bi izašlo sa sivog tržišta ako bi se smanjila cena cigareta na legalnom tržištu**, a dve trećine bi prestale kupovati na sivom tržištu ako bi se njihov životni standard poboljšao. Dodatna trećina pušača koja kupuje na sivom tržištu bi prestala kupovati nezakonite duvanske proizvode samo kad bi prestala pušiti.
- Uvođenje strogih kazni za kupce motivisalo bi dodatnih 11 odsto pušača da prestanu kupovati na sivom tržištu [slika 5.2.].

70 odsto kupaca na sivom tržištu bi ostalo verno nezakonitim prodajnim tačkama.

Slika 5.1. **Odabrane alternative za pušače ako ne bi mogli kupiti nezakonite duvanske proizvode na njihovom uobičajenom mestu**

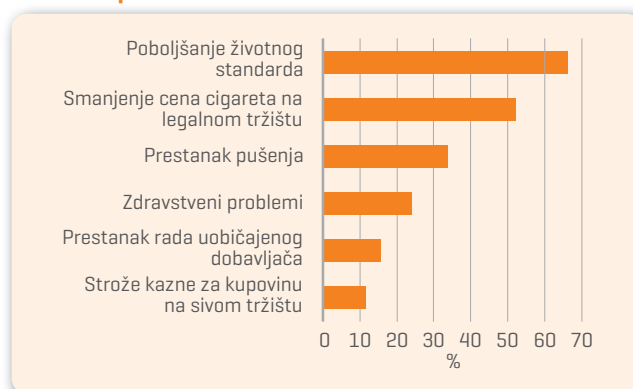

Ako uobičajeno mesto za nezakonitu kupnju više nije dostupno, 14 odsto pušača bi se prebacilo na legalno tržište.

Izvor: podaci iz ankete.

Slika 5.2. **Motivacija za izlaz sa sivog tržišta duvanskih proizvoda**

Cenovna dostupnost legalnih duvanskih proizvoda motivisala bi pušače na izlazak sa sivog tržišta.

Napomena: višestruki odgovori.
Izvor: podaci iz ankete.

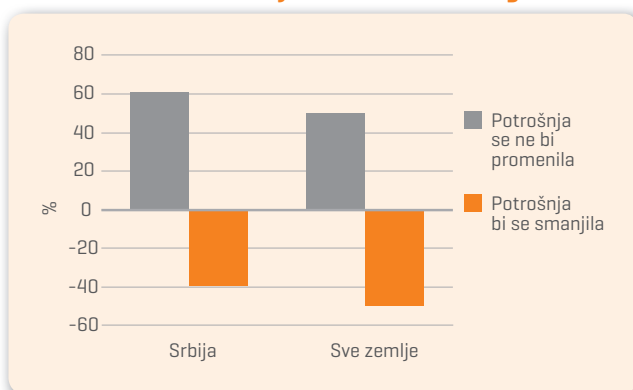
6.

Cenovna osetljivost nezakonite potrošnje duvanskih proizvoda

- Ako cena cigareta postane ista na legalnom i sivom tržištu, gotovo 40 odsto kupaca bi smanjilo svoju potrošnju nezakonitih cigareta (slika 6.1.).
- Stabilna ili čak povećana potrošnja cigareta na sivom tržištu je, uprkos hipotetski nižim cenama legalnih cigareta, manje očita u Srbiji nego u ostatku regiona.
- 50 odsto kupaca bi smanjilo svoju potrošnju rezanog duvana na sivom tržištu ako bi se cene legalnih cigareta smanjile (slika 6.2.). To pokazuje da su rezani duvan na sivom tržištu i fabrički proizvedene cigarete na legalnom tržištu međusobno zamenjivi za pušače u Srbiji.
- **Pušači u Srbiji skloniji su zameniti legalne cigarete jeftinijim rezanim duvanom na sivom tržištu više nego nezakonitim cigaretama.**

Potrošnja nezakonitih duvanskih proizvoda je osetljiva na cenovne promene legalno kupljenih cigareta.

Slika 6.1. **Cenovna osetljivost nezakonitih cigareta**

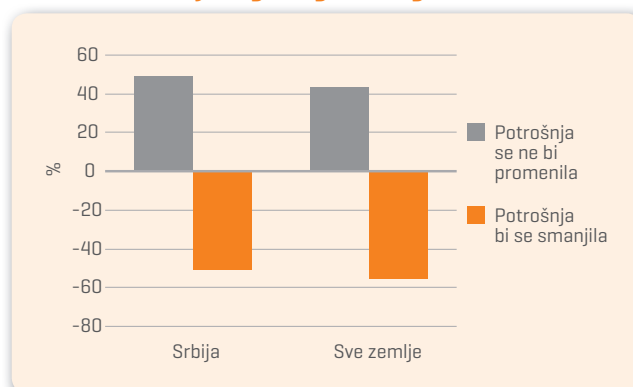

Izvor: podaci iz ankete.

40 odsto potrošača bi smanjilo potrošnju nezakonitih cigareta ako bi se cena legalno kupljenih cigareta smanjila ili izjednačila sa cenom cigareta na sivom tržištu.

Slika 6.2. **Potrošnja ilegalnog rezanog duvana**

Svaki drugi potrošač bi smanjio potrošnju nezakonitog rezanog duvana ako bi se cena legalno kupljenih cigareta smanjila ili izjednačila sa cenom rezanog duvana na sivom tržištu.

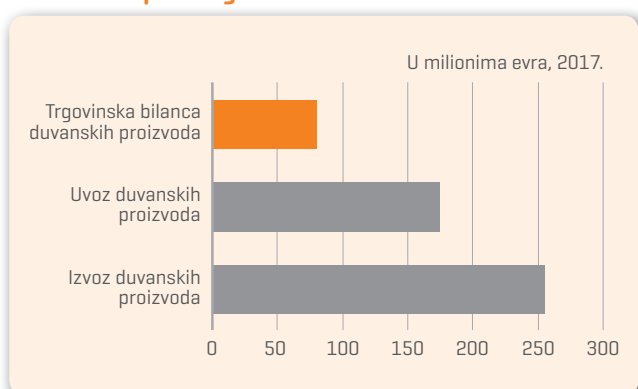
Izvor: podaci iz ankete.

7. Internacionalna trgovina duvanskim proizvodima

Srbija je neto izvoznik duvanskih proizvoda, a cigarete čine 83 odsto celokupnog srpskog izvoza duvana. Glavno izvozno odredište je Japan, a glavni uvozni partner Ruska Federacija.

- Rezultati ankete pokazuju da **pušači u Srbiji obavljaju gotovo sve svoje kupovine duvanskih proizvoda na prodajnim tačkama unutar zemlje** [99,7 odsto].
- Srbija ima bogatu tradiciju u proizvodnji i trgovini duvana. Srbija je u 2017. izvezla 255 miliona EUR duvanskih proizvoda, a trgovinski višak iznosio je 80 milijuna EUR [slika 7.1].
- Glavni izvozni duvanski proizvod su cigarete [83 odsto izvoza duvanskih proizvoda], dok je glavni uvozni duvanski proizvod sirovi duvan [59 % uvoza], kao što je prikazano na slici 7.2.

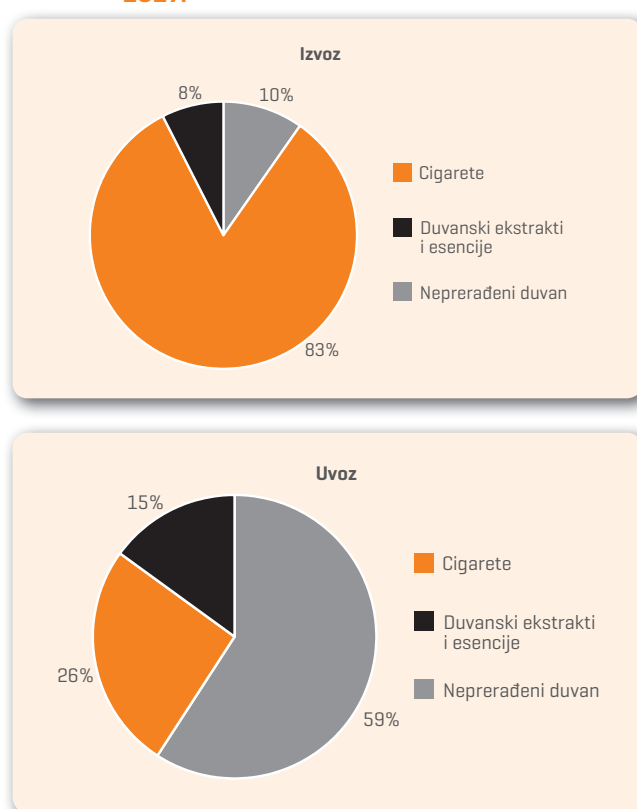
Slika 7.1. **Srpska trgovina duvanom**

Izvor: autorove kalkulacije bazirane na UN Comtrade-u i statistici ITC-a.

Srpska trgovinska bilansa duvanskih proizvoda je pozitivna.

Slika 7.2. Izvoz i uvoz po tipovima duvanskih proizvoda, 2017.

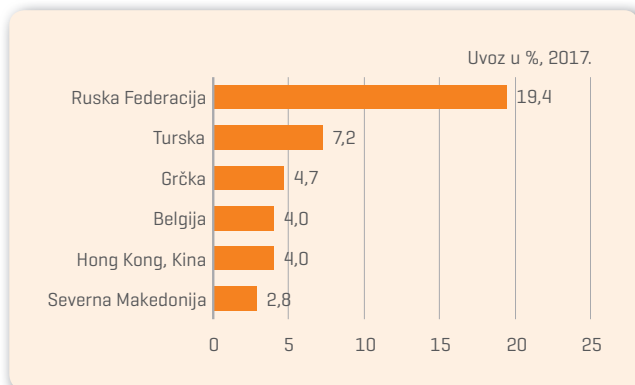
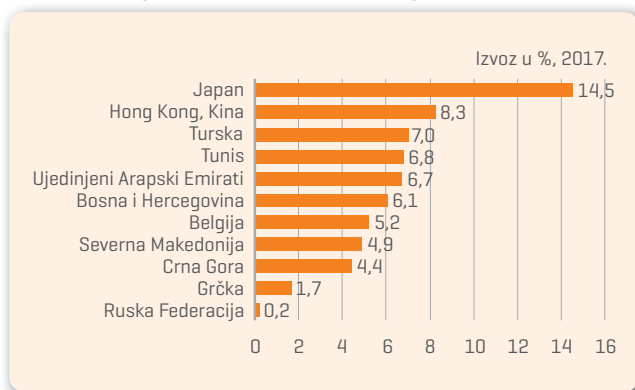

Izvor: autorove kalkulacije bazirane na UN Comtrade-u i statistici ITC-a.

● Srbija uvozi sirovi duvan, a izvozi fabrički proizvedene cigarete.

● **Japan je najvažnije izvezno odredište za srpske duvanske proizvode**, a na drugom mestu je Hong Kong u Kini. Gotovo 20 odsto **uvoza duvana potječe iz Ruske Federacije** [slika 7.3.]. Trgovina duvanom sa zemljama u regionu nije važna.

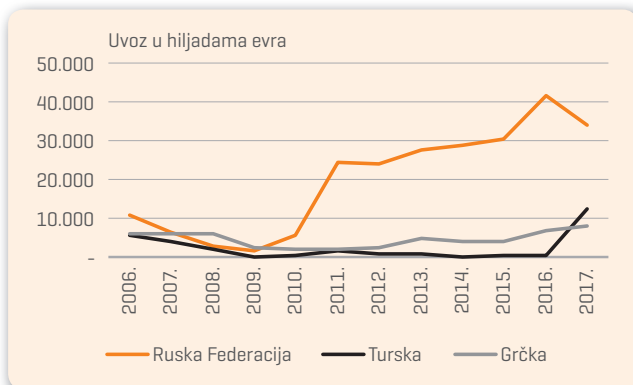
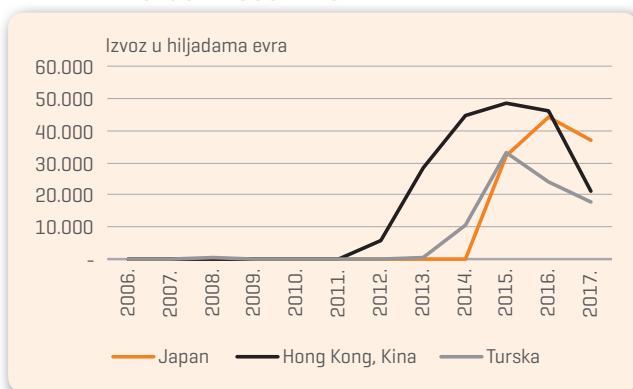
Slika 7.3. Srpski izvoz i uvoz duvana po tržištima, 2017.

Izvor: autorove kalkulacije bazirane na UN Comtrade-u i statistici ITC-a.

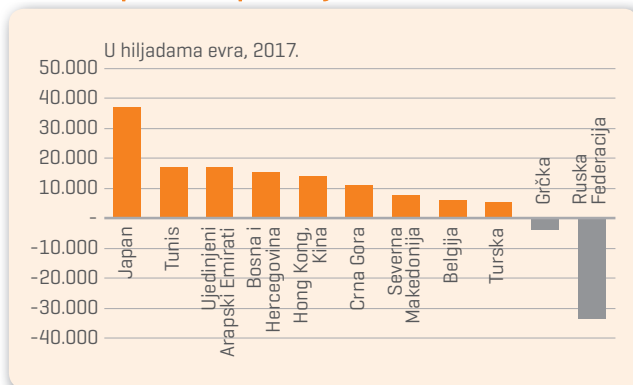
- Vrednost izvoza u zemlje Dalekog istoka i Tursku smanjuje se u odnosu na pre dve godine (slika 7.4.). Najoštrij pad u izvozu duvana primećen je za Hong Kong i Kinu jer je izvoz prepolovljen (sa 48 mil EUR u 2015. na 21 mil EUR u 2017.). Što se tiče uvoza, Turska je tek nedavno dobila poziciju drugog glavnog partnera za uvoz duvana i dalje zaostajući za Ruskom Federacijom.
- Srbija ima najveću pozitivnu trgovinsku bilansu od 37 mil EUR s Japanom. Negativna trgovinska bilansa je uočena sa Grčkom i Ruskom Federacijom (slika 7.5.). Naime, te dve zemlje, koje zauzimaju deseto i jedanaesto mesto u srpskom izvozu duvana, su glavni uvoznici duvana u 2017.

Slika 7.4. **Glavni srpski partneri za trgovinu duvanom, trendovi 2006. – 2017.**

Izvor: autorove kalkulacije bazirane na UN Comtrade-u i statistici ITC-a.

Slika 7.5. **Srpska trgovinska bilansa za duvanske proizvode po zemljama**

Izvor: autorove kalkulacije bazirane na UN Comtrade-u i statistici ITC-a.

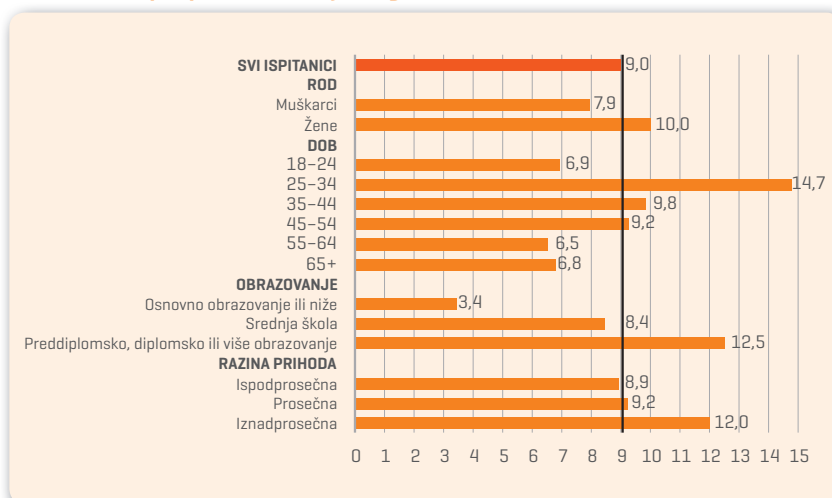
Uvoz duvana iz Ruske Federacije gotovo je trostruko veći od uvoza duvana iz Turske.

8. Rad na crno

Gotovo 4 % odrasle populacije u Srbiji je dobilo prihode od rada na crno u zadnjih 12 meseci, a oko 9 % je kupilo proizvode koji su, kako oni veruju, proizvedeni radom na crno.

- Sivo tržište duvanskih proizvoda čini deo sive ekonomije sa tačke gledišta izbegavanja poreza, kao i zbog rada na crno. Krijumčari, prodavači i preprodavači duvanskih proizvoda na sivom tržištu zarađuju neprijavljen prihod zbog rada na crno.
- **Doseg rada na crno u Srbiji** procenjen je sa tačke gledišta ponude i potražnje iz ankete.
- Rezultati ankete pokazuju da je **oko 9 odsto odrasle populacije u Srbiji kupilo neke proizvode** za koje imaju razloga verovati da **prihod nije bio u celosti prijavljen** poreskim ustanovama ili ustanovama za socijalno osiguranje. [slika 8.1.]
- Sklonost nabavljanju proizvoda od osoba uključenih u rad na crno veća je kod ženske populacije [10 odsto prema 7,9 odsto zabeleženih kod muške populacije]. Potražnja za proizvodima od osoba uključenih u rad na crno najizraženija je za populaciju u starosnoj grupi 25 – 34 godine.
- U suprotnosti sa prethodnim studijama gde je uočeno da rad na crno obično deluje kao socijalni bafer, rezultati ankete za Srbiju pokazuju da su **osobe višeg obrazovanja sa natprosečnim prihodima sklonije nabavljanju robe i usluga povezanih sa radom na crno.**

Slika 8.1. **Kupci proizvoda koji mogu biti rezultat rada na crno**

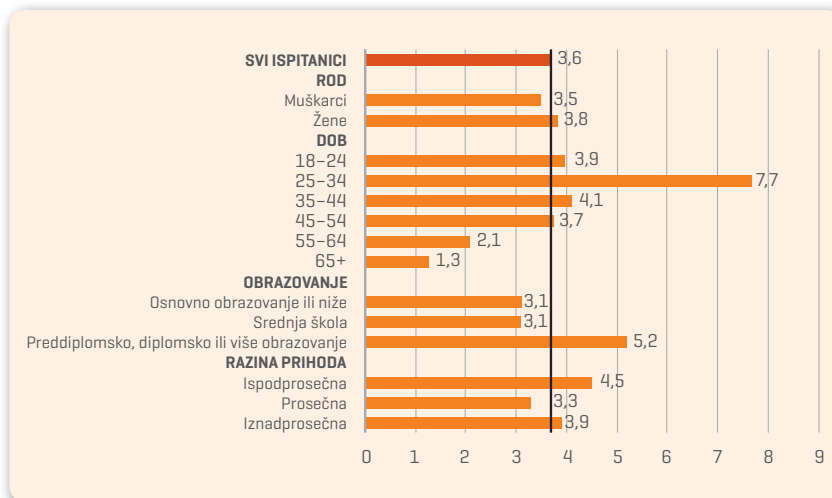
Kupci proizvoda povezanih s radom na crno su obrazovanije i bogatije osobe.

Napomena: Procenat osoba koje su nabavile proizvode za koje opravdano veruju da su povezani s radom na crno.

Izvor: podaci iz ankete.

- Prema ličnim izjavama ispitanika ankete, **gotovo 4 odsto odrasle populacije u Srbiji je, pored svoje regularne aktivnosti, bilo plaćeno za rad na crno** u novcu ili u naravi u zadnjih 12 meseci [slika 8.2.].
- Kao i na strani potražnje rada na crno, **sklonost nuđenju rada na crno veća je kod žena i visoko obrazovane** populacije.
- Udeo pojedinaca sa osnovnom školom u nuđenju rada na crno je znatno niži od udela osoba sa univerzitetomskom diplomomom i visoko obrazovanih.

Slika 8.2. **Populacija plaćena za rad na crno u zadnjih 12 meseci**

Populacija starosne dobi 25 - 34 godine čini najveći deo populacije koja radi na crno, gde je jedna od trinaest osoba plaćena za rad na crno u zadnjih 12 meseci.

Napomena: Pojedinci koji, pored svoje regularne aktivnosti, izvršavaju neki oblik rada na crno u zadnjih 12 meseci za koji su plaćeni u novcu ili u naravi.
Izvor: podaci iz ankete.

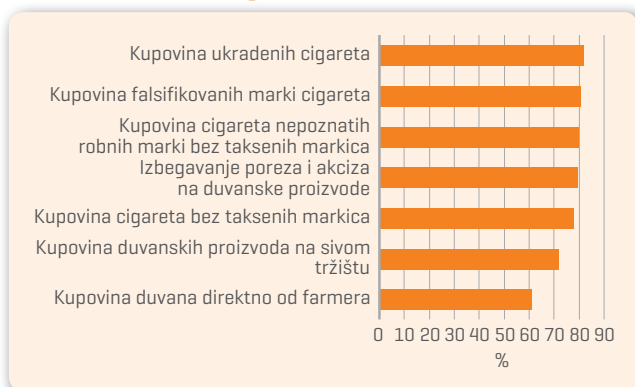
9.

Neprihvatljivost određenih praksi u nezakonitoj trgovini duvanom

- Većina građana Srbije, njih oko 80 odsto, misli da je **neprihvatljivo ili potpuno neprihvatljivo kupovati ukradene cigarete, krivotvoriti** brendove cigareta i cigarete **nepoznatih brendova** (slika 9.1.).
- Građani Srbije imaju negativno stajalište i o izbegavanju poreza i akciza na duvanske proizvode, kao i o zloupotrebi cigareta kupljenih bez taksenih markica.
- **Kupovina duvanskih proizvoda na sivom tržištu nije prihvatljiva** za 72 odsto građana.
- Javno mišljenje o prihvatljivosti kupovine duvana direktno od farmera nije toliko negativno jer je ta praksa neprihvatljiva za 60 odsto građana Srbije.

Snažno negativno mišljenje javnosti o zloupotrebi nezakonite trgovine duvanom.

Slika 9.1. **Neprihvatljivost određenih praksi na tržištu nezakonitog duvana**

Izvor: podaci iz ankete.

Kupovina duvanskih proizvoda na sivom tržištu nije prihvatljiva za 72 odsto građana.

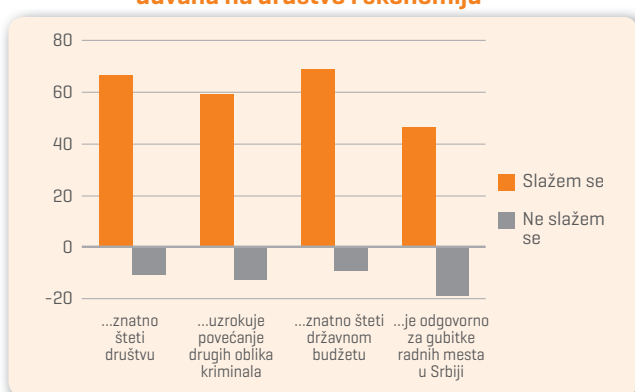
Gotovo 40 odsto odobrava kupovinu duvana direktno od farmera.

10. Percepcija i mišljenje javnosti o sivom tržištu

- Gotovo 70 odsto građana Srbije se slaže da sivo tržište duvanskih proizvoda uzrokuje **znatnu štetu za državni budžet**, oko dve trećine ih misli da sivo tržište duvanskih proizvoda uzrokuje i znatnu štetu za društvo [slika 10.1.].
- Prema javnom mišljenju, postoji veza između sivog tržišta duvana i drugih oblika kriminala. 59 odsto ispitanika misli **da sivo tržište duvanskih proizvoda uzrokuje povećanje drugih oblika kriminala**.
- Manje od polovine građana Srbije, njih 46 odsto, slaže se da sivo tržište duvana uzrokuje gubitak poslova u Srbiji.
- Većina ispitanika u Srbiji [73 odsto] ima negativnu sliku o krijumčarenju duvanskih proizvoda i misli da to predstavlja ključan deo organizovanog kriminala [slika 10.2.].

Generalno, većina građana Srbije prepoznaje negativne efekte sivog tržišta duvana.

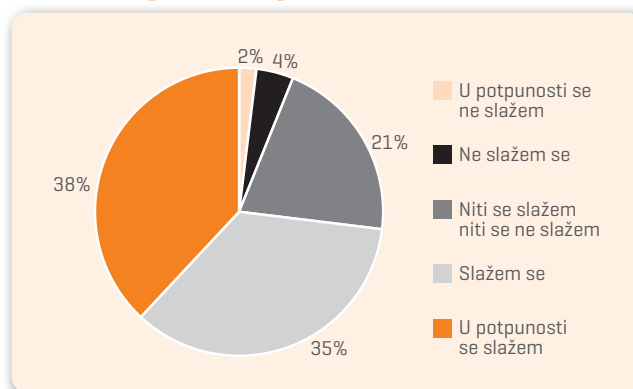
Slika 10.1. **Percepcije javnosti o efektima sivog tržišta duvana na društvo i ekonomiju**

Izvor: podaci iz ankete.

Zbog sivog tržišta duvana izgubljeni su prihodi u državnom budžetu i radna mesta.

Slika 10.2. **Krijumčarenje cigareta i duvana deo je organizovanog kriminala**

Gotovo 3/4 građana Srbije misli da je krijumčarenje duvanskih proizvoda organizovani kriminal.

Izvor: podaci iz ankete.

Dodatak

Tablica A1. **Detalji ankete**

Period ankete	Februar – april 2018.
Ciljana populacija	Rezidentna populacija Srbije: starosna grupa 18+ sa kvotom pušača proporcionalnom stopi rasprostranjenosti pušenja u zemlji [39 odsto za muškarce, 27 odsto za žene] http://www.batut.org.rs/download/izdvajamo/duvan/Rezultati%20istrazivanja%20duvanski%20dim%202017.pdf
Izgled uzorka	Nasumično uzorkovanje Nacionalno reprezentativan uzorak
Kontrola kvaliteta	Kontrola kvaliteta prikupljenih podataka urađena je ponovnim kontaktiranjem ispitanika i proverom odgovora na izabrana pitanja u odnosu na odgovore iz prvog intervjua Kontrolisan je minimum od 25 % po ispitivačima Logičke provere provedene na finalnom skupu podataka
Neto veličina uzorka	3.000
Stopa odgovora	25,1 %
Metoda	CATI [Kompjuterski potpomognuto telefonsko intervjuisanje]

